

ครั้งที่ 8

ประเภทและองค์ประกอบของวัฒนธรรม

ทบทวนความหมาย

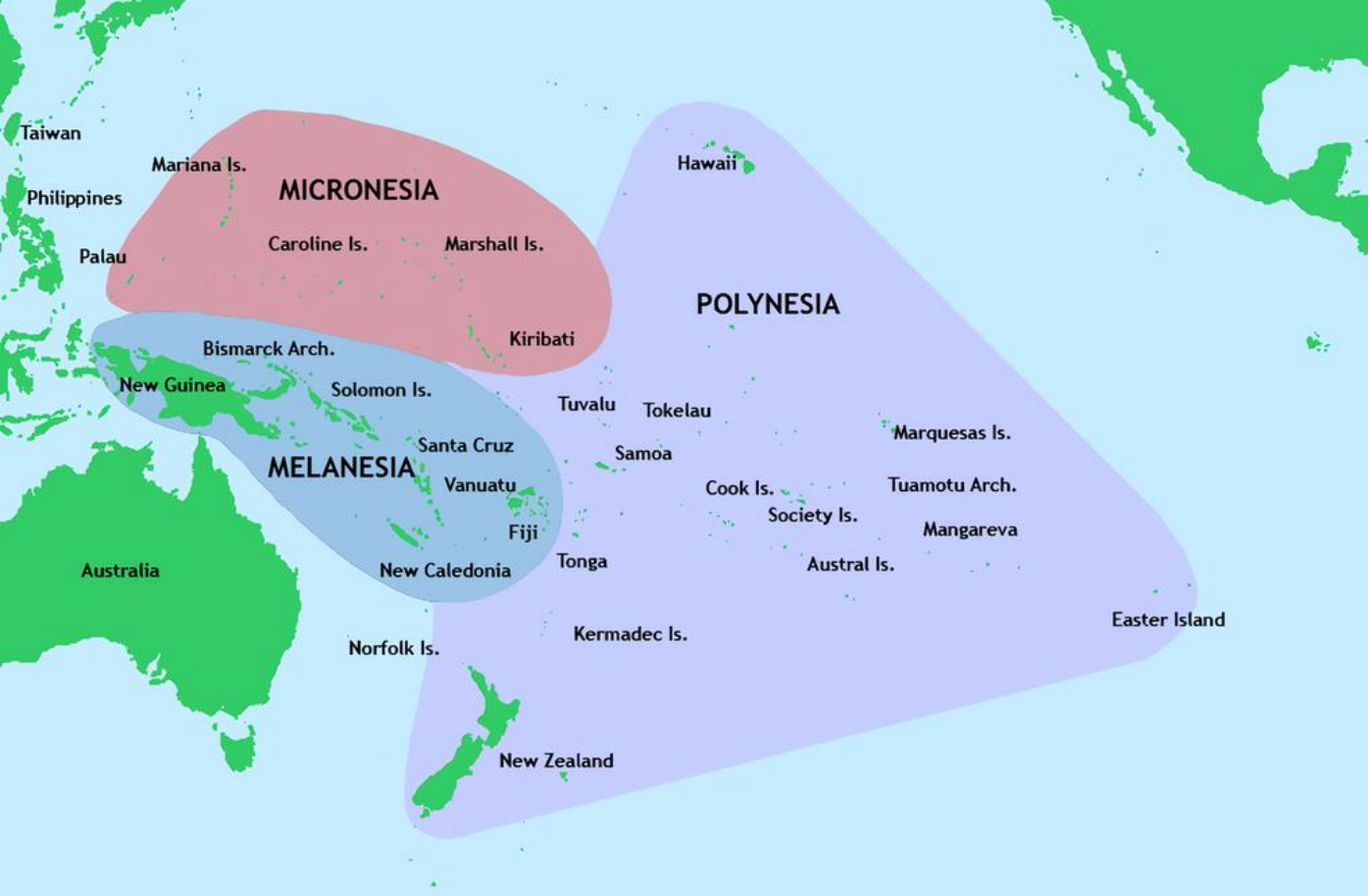
วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นมา นับตั้งแต่ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ตลอดจน วิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ เพราะการจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้มนุษย์ จะต้องรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เข้าควบคุมธรรมชาติและจะต้องรู้จัก ควบคุมความประพฤติของมนุษย์ด้วยกัน ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม ระบบความเชื่อ ศิลปกรรม ค่านิยม วิทยาการต่างๆ

- ▶ แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรม ไม่ใช่ลักษณะที่อยู่นิ่ง ต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับ และการเปลี่ยนแปลงนั้นต้องเป็นในทางที่ดีขึ้น
- ▶ สิ่งใดที่อยู่กับที่ สิ่งนั้นไม่ชื่อว่า “วัฒนธรรม” คือเจริญ
- ▶ วัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่เวลาอยู่เสมอ

วัฒนธรรมมีความสำคัญ.....

- ▶ เป็นเครื่องกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม
- ▶ เป็นเครื่องกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม การศึกษาวัฒนธรรมจะทำให้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยมของสังคม เจตคติความคิดเห็นและความเชื่อถือของบุคคลได้อย่างถูกต้องทำให้มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันและให้ความร่วมมือกันได้
- ▶ ทำให้เห็นถึงความแตกต่างของคน กลุ่มคน ชุมชน
- ▶ ทำให้เรามีความแตกต่างจากสัตว์
- ▶ การแปลความหมายของสิ่งที่มองเห็นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มนั้น เช่นชาวออสเตรเลียมองดวงจันทร์เห็นเป็นตาแมวใหญ่กำลังมองหาเหยื่อ

“หากต้องการตามหา
ดินแดนโพลีเนเชียที่ยังมีลม
หายใจ... ซามัวคือ
คำตอบ”

▶ ชาวเกาะซามัวมองเห็นดวงจันทร์ว่ามีหญิงกำลังทอผ้า

“ซามัว” วัฒนธรรมร่วมชาวโพลินีเซียน แห่งมหาสมุทรแปซิฟิกตอนใต้

Moon

- ▶ วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดปัจจัย 4 ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่ อาศัย และการรักษาโรค
- ▶ วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดอารมณ์ การแสดงออกทางอารมณ์ เช่น ชาวไทยจะไม่ปล่อยให้หน้าตาไหลต่อหน้าสาธารณะ
- ▶ วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ สร้างสม ถ้ายทอด สามารถเปลี่ยนแปลง เสื่อมสลายได้

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

instrumental and symbolic objects

องค์วัตถุ คือ มีรูปร่าง สามารถจับต้องได้ เรียกว่า วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ

Organization

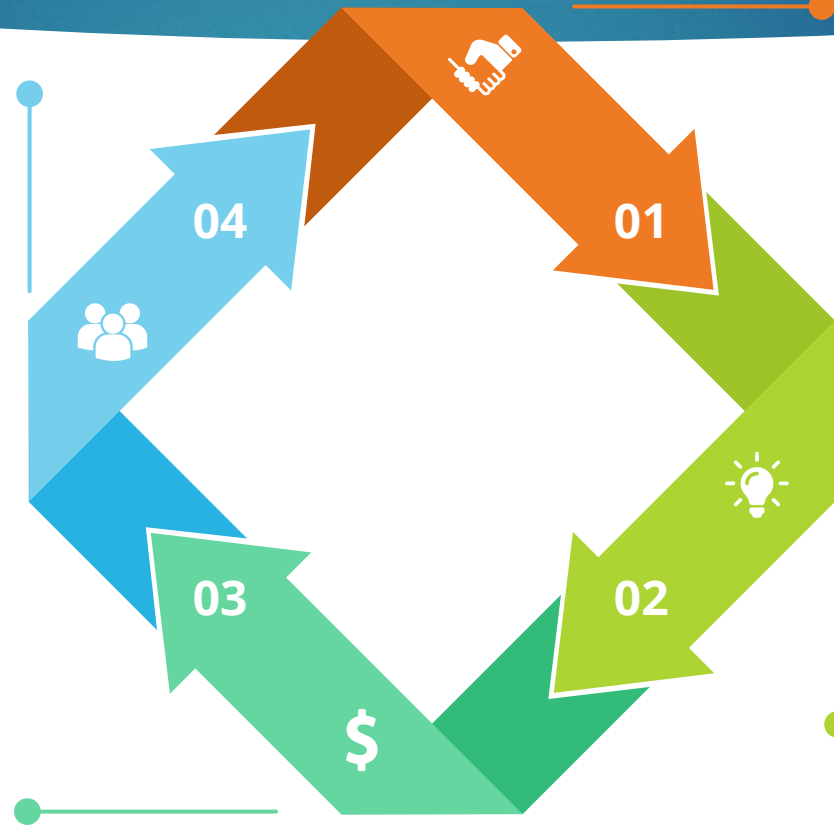
องค์กร เช่น สถาบัน สโมสร สมาคมที่มีการจัดตั้งขึ้นอย่างมีระบบ มีกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ มีวัตถุประสงค์แน่นอน
ครอบครัว(เล็กสุด) – สหประชาชาติ (ใหญ่สุด)

Concept

องค์คติ เช่น ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ อุดมการณ์

Usage

องค์พิธีการ เช่น ขนบ ธรรมเนียม ประเพณี แสดงออกผ่านทางพิธีกรรม

ประเภทของวัฒนธรรม

Material culture

Non-Material culture

วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ หมายถึง วัฒนธรรมที่แสดงออกโดยทัศนคติ ประเพณี ขนบธรรมเนียม abstract ideas and ways of thinking that make up a culture. Examples of nonmaterial culture include traffic laws, words, and dress codes. Unlike material culture, nonmaterial culture is intangible

วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง สิ่งของ หรือ วัตถุที่เกิดจากความคิด การประดิษฐ์ขึ้นมา วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ หมายถึง วัฒนธรรมที่แสดงออกโดยทัศนคติ ประเพณี ขนบธรรมเนียม

tools, weapons, utensils, machines, ornaments, art, buildings, monuments, written records, religious images, clothing, and any other ponderable objects produced or used by humans.

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติปี 2485แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ 4 ประเภท

คติธรรม Moral

เป็นวัฒนธรรม
ทางด้านศีลธรรม
จารีตประเพณี >
หลักของการ
ดำเนินชีวิต
เช่นความกตัญญู

เนติธรรม Legal

เป็นวัฒนธรรม
ทางด้าน
กฎหมาย
ขนบธรรมเนียม
ประเพณีที่มี
ความสำคัญ
เสมอด้วย
กฎหมาย
เช่นประเพณี
การเกิด ตาย
ชีวิต ชื่นบ้าน
ใหม่

สหธรรม Social

เป็นวัฒนธรรม
ทางสังคม เช่น
มารยาทในการ
พูด การใช้
ภาษา มารยาท
ในการ
รับประทานอาหาร

วัตถุธรรม Material

เป็นวัฒนธรรม
ที่เป็นรูปธรรม
ที่มนุษย์สร้าง
ขึ้น เช่น
เสื้อผ้า บ้าน
ของใช้ รถ
ถนน

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ แบ่งวัฒนธรรมเป็น 5 สาขา

ตามยูเนสโก

สาขามนุษยศาสตร์

วัฒนธรรมที่ถ่ายทอด ขนบธรรมเนียม ประเพณี คุณธรรม
ศีลธรรม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี
มารยาทในสังคม การปกครอง กฎหมาย

สาขาศิลปะ

วัฒนธรรมเรื่องภาษา วรรณคดี ดนตรี
นาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม
ประติมากรรม จิตรกรรม

สาขาช่างฝีมือ

วัฒนธรรมในเรื่องการเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอ
ผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง การ
จัดดอกไม้ การประดิษฐ์ การทำเครื่องปั้นดินเผา

สาขาคหกรรมศิลป์

วัฒนธรรมเรื่องอาหาร การประกอบอาหาร ความรู้
เรื่องการดูแลบ้านเรือน ความรู้เรื่องยา การอบรมเลี้ยงดู
เด็ก ความรู้ในการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว

สาขานันทนาการและกีฬา

วัฒนธรรมในเรื่องการเล่น มวยไทย ฟัน
ดาบ กระบี่กระบอง การเลี้ยงนกเขา การเล่น
พื้นบ้าน

วัฒนธรรมทางวัตถุ

วัฒนธรรมทางวัตถุ คือ วัฒนธรรมที่มนุษย์ใช้ใน
ชีวิตประจำวัน อาศัยจากหลัก ปัจจัย 4 ประการ คือ
อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แต่ต่อมา
ได้มีการพัฒนาสิ่งต่างๆ เข้ามากมาย ได้แก่ เครื่องมือ
ยานพาหนะ สิ่งของ บ้านเรือน เครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น

สิ่งต่างๆ นั้นได้พัฒนาขึ้นมาในแต่ละสมัย ที่มีความ
ต้องมากขึ้นๆ ในแต่ละยุคสมัย ทำให้วัฒนธรรมทางวัตถุ
ไม่ได้จำกัดอยู่แค่นั้น ปัจจัย 4 อีกต่อไป ถ้าเปรียบเทียบ
หรือยกตัวอย่างในสมัยนี้ก็จะ ได้แก่ โทรศัพท์มือถือเป็น
ต้น

วัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางจิตใจ คือ สิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้มนุษย์
ได้แก่ ศาสนา ความเชื่อ โขกลาง โหราศาสตร์ โขกลาง (ไอ้
สัมนุนวัดทรงสวยและไอ้ไข่ นครศรีธรรมราช)

วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับ เครื่องยึดเหนี่ยว
จิตใจเพื่อทำให้เกิดปัญญาและมีจิตใจที่งดงาม เพราะในส่วน
นี้จะมีเรื่อง ศิลปะและวรรณคดีเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

วัฒนธรรมชาวบ้าน

วัฒนธรรมชาวบ้าน คือ วัฒนธรรมของประชาชน โดยทั่วไป ประชาชนหรือชาวบ้านกำหนดหรือสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสังคมย่อยในสังคมไทย มีการแบ่งวัฒนธรรมย่อยออกเป็นกลุ่มตามลักษณะที่ตั้ง ได้แก่ วัฒนธรรมล้านนา วัฒนธรรมอีสาน วัฒนธรรมอีสานใต้ วัฒนธรรมภาคกลางตอนบน วัฒนธรรมภาคกลาง วัฒนธรรมภาคใต้ตอนบน วัฒนธรรมภาคใต้ตอนล่าง (5 จังหวัดชายแดนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม)

วัฒนธรรมหลวง

วัฒนธรรมหลวง คือ วัฒนธรรมที่ปฏิบัติต่อกันมาอย่างยาวนาน โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ส่งเสริมและทำนุบำรุงมาจากอดีต บางประเพณีหรือวัฒนธรรมบางอย่างที่ไม่จำเป็นก็อาจจะแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

แต่บางประเพณีหรือวัฒนธรรมตามความเชื่อ ลัทธิหรือศาสนาจะยังคงไว้ซึ่งความเคารพ ที่ประชาชนแต่ละศาสนาให้ความนับถือ โดยส่วนใหญ่

พระมหากษัตริย์ก่อนที่พระองค์จะปรับเปลี่ยนหรือแก้ไข จะคำนึงและรอบคอบ เพราะประชาชนแต่ละฝ่ายมีความคิดที่ไม่เหมือนกัน

ความหลากหลายของวัฒนธรรม

▶ วัฒนธรรมของชาติต่างๆ แตกต่างกันไปด้วยเหตุต่างๆ ดังนี้

๑. สภาพภูมิอากาศ

๒. ที่ตั้ง

๓. ความอุดมสมบูรณ์หรือความแร้นแค้น

๔. กลุ่มชนแวดล้อม

๕. นักปราชญ์หรือผู้นำของกลุ่มชน

ที่มาของวัฒนธรรม

ปัจจัยทางชีวภาพ

01

ลักษณะสากลที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมของมนุษยชาติ กล่าวถึงวัฏจักรแห่งชีวิต (Life Circle) ก่อให้เกิดความเชื่อต่างๆที่ส่งผลต่อพฤติกรรมโดยตรง ก่อให้เกิดพัฒนาการทางวัฒนธรรม

02

ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ต้องเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปใช้ดำรงชีวิต

เอสกีโม

อาศัยแถบหนาวจัด จึงมี
วัฒนธรรมการสร้างที่อยู่
ด้วยก้อนน้ำแข็ง
รับประทานอาหารที่มี
เลือดสดๆ ไชมัน แต่งกาย
ด้วยขนสัตว์ ผ้าหนาๆ

ขนบธรรมเนียม

การยืมภรรยากันได้ ประเพณีการกำจัดคนชราเพื่อ
แก้ปัญหาการขาดแคลนอาหาร ประเพณีบูชาเจ้า
แม่แห่งท้องทะเลเพื่อความอุดมสมบูรณ์

What Are Igloos?

The word "igloo" comes from the Inuit word "iglu," which means a house built from any material. We say "igloo" to describe the houses made out of snow and ice. An igloo is also called a "snow house" or "snow hut."

Who Lives in Them?

People from Canada, Greenland, and Alaska used to make igloos. Some Inuit people still do. They make igloos for shelter when traveling in the winter. As Inuit people often move around all year, igloos are perfect for them to stay in during the winter.

Igloos

ที่มาของวัฒนธรรม

03

ปัจจัยทางจิต

ร่างกายและจิตใจเป็นเหตุของกันและกัน
พิจารณาได้ดังนี้...

- 1.ความต้องการอันสืบเนื่องมาจากทางกายภาพ
- 2.ความต้องการพักผ่อน
- 3.ความต้องการอยู่ในอุณหภูมิที่พอเหมาะ
- 4.ความต้องการทางเพศโดยธรรมชาติ
- 5.ความต้องการขจัดสิ่งทีร่างกายไม่ต้องการ
- 6.ปัจจัยทางสังคมและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรม

- ▶ ภาษาเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ในสังคมต่อไปมิให้สูญหาย
- ▶ ภาษาสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชนในชาติ ซึ่งบันทึกไว้ในวรรณคดีมุขปาฐะ (เล่าต่อๆ กันมา) และวรรณคดีลายลักษณ์
- ▶ ภาษาแสดงให้เห็นพัฒนาการทางด้านวัฒนธรรมของแต่ละสังคม
- ▶ ภาษาเป็นเครื่องแสดงระดับวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา
- ▶ ภาษาถือเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ
- ▶ ภาษาสะท้อนให้เห็นลักษณะและวิถีชีวิตของชนในชาตินั้นๆ
- ▶ ภาษาเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่ทำให้คนในชาตินึกถึงความเป็นชาติเดียวกัน เป็นพวกเดียวกัน

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

หมายถึง แบบแผนการใช้ชีวิตของมนุษย์ในวัฒนธรรมหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่น มีเอกลักษณ์ มีความโดดเด่นเฉพาะตัว เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทย เช่น

๑. ความไม่กีดกันคนต่างชาติต่างภาษา

๒. ความมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา

๓. ความรักสงบ

๔. ความพอใจในการประนีประนอม

๕. การไม่แบ่งชั้นวรรณะ

วัฒนธรรมกับความเชื่อ

วัฒนธรรมกับความเชื่อ

ศาสนาในความหมายกว้างๆคือ การบวงสรวงบูชาหรือการสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตมนุษย์ ศาสนาและความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสิ่งสากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย ศาสนาอาจจัดว่าเป็นวัฒนธรรมทางนามธรรมที่มีผลต่อการสร้างวัฒนธรรมทางรูปธรรม

ในสมัยโบราณ มนุษย์ดำเนินชีวิตในท่ามกลางปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้ ไม่ว่าจะเป็นความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว พายุฝน ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ภาวะเกิด แก่ เจ็บ ตาย ฯลฯ ทำให้เกิดความกลัวและเชื่อว่าต้องมีศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจลึกลับอยู่เหนือปรากฏการณ์เหล่านี้ซึ่งสามารถบันดาลคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ ฉะนั้นมนุษย์จึงพยายามหาวิธีการอ่อนน้อมเอาใจหรือต่อรองกับอำนาจลึกลับของธรรมชาติด้วยการบูชา บนบานหรือเซ่นไหว้

ศาสนา-ความเชื่อในสังคมไทย

ลักษณะของศาสนาความเชื่อที่แพร่หลายในสังคมไทยและมีอิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีต คือรูปแบบของศาสนาความเชื่อที่มีทั้งผี(ไสยศาสตร์) พราหมณ์และพุทธปะปนกันอยู่

๑. ผีและอำนาจลึกลับในธรรมชาติ หรือที่เราใช้คำว่าไสยศาสตร์ (ไสยะ=ความหลับไหล มัวเมา ตรงข้ามกับคำว่า พุทธะ หมายถึง ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน) เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทยที่มีมาก่อนศาสนาพราหมณ์และก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามาในดินแดนแถบนี้

ผีในความเชื่อของชาวไทยน่าจะแบ่งเป็นประเภทต่างๆคือ

- ▶ ผีที่เป็นผู้พิทักษ์รักษาหรือเทวดารักษา เช่น ผีแถนซึ่งชาวอีสานเชื่อกันว่าเป็นผู้ให้กำเนิดโลก เป็นผู้ที่สามารถดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกและข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ก็มีผีที่เชื่อว่าสิงสถิตตามธรรมชาติต่างๆเช่น เจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าที่เจ้าทาง แม่ธรณี แม่โพสพ รุกขเทวดา นางไม้ และยังมีผีประจำสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ความเชื่อเกี่ยวกับศาลหลักเมืองก็เชื่อว่า ผีเทพยดาที่ทำหน้าที่ปกปักรักษาบ้านเมือง

ผีในความเชื่อของชาวไทยน่าจะแบ่งเป็นประเภทต่างๆคือ

- ▶ ผีบรรพบุรุษและผีวีรบุรุษ มนุษย์เชื่อว่า เมื่อญาติพี่น้องตายไปแล้ว วิญญาณจะออกจากร่างไปสู่ที่ต่างๆบ้างก็ไปเกิดใหม่บ้างก็ยังวนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์ ผีเหล่านี้ คือ ผีบรรพบุรุษ หรือผีปู่ย่าตายาย หรือบางทีก็เรียก ผีเรือน ส่วนผีวีรบุรุษนั้นคือบุคคลซึ่งเมื่อยังมีชีวิตเป็นคนดีที่มีความเก่งกล้าสามารถเป็นพิเศษ เป็นผู้นำหรือเจ้าเมืองหรือเป็นผู้ก่อตั้งบ้านเมืองหรือนักรบซึ่งเมื่อตายไปก็ยังมีผู้เคารพนับถืออย่างเราเช่น ผีเจ้าเมืองของชาวไทยใหญ่ในแม่ฮ่องสอน ย่าโมของชาวโคราช พระยาพิชัยดาบหักของชาวอุตรดิตถ์ เจ้าพ่อพญาแลของชาวชัยภูมิ หรือเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวของชาวปัตตานี
- ▶ นอกจากนี้แล้วยังคอยควบคุมให้ลูกหลานหรือคนในหมู่บ้านไม่ให้ทำผิดจนบจาริตประเพณี หากลูกหลานทำผิดประเพณีเรียกว่า ชีด (ทางเหนือ) หรือ ขะลำ (ทางภาคอีสาน) อย่างเช่น พี่น้องทะเลาะวิวาทกัน หรือลูกสาวหลานสาวถูกผู้ชายแตะเนื้อต้องตัว อย่างที่เรียกว่า ทำผิดผี คนในครอบครัวก็จะต้องทำพิธีขอขมาต่อวิญญาณผีปู่ย่าตายาย เป็นต้น

ผีในความเชื่อของชาวไทยน่าจะแบ่งเป็นประเภทต่างๆคือ

- ▶ ผีร้าย ถือว่าเป็นผีชั้นเลว เช่น ผีตายโหง ผีตายทั้งกลม ผีปอบ ผีกระสือ ผีเปรต เป็นต้น ผีเหล่านี้ไม่สู้มีอิทธิฤทธิ์มากนัก แต่ก็สามารถทำให้คนที่ถูกหลอกหลอนขวัญหวงหนีดีฝ่อ

ขวัญ

ขวัญ เป็นความเชื่อที่ปรากฏในหมู่คนไทย (หรือไต) มาตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย อินเดีย (คือพวกไทอาหม) พม่า (พวกไทใหญ่) เวียดนาม (ไทแดงและไทดำ) ตลอดจนคนไทยกลุ่มต่างๆที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทย มนุษย์มีส่วนประกอบสำคัญ ๒ ส่วน คือส่วนร่างกายที่มีตัวตน และขวัญซึ่งเป็นส่วนที่ไม่มีตัวตน ถ้าขวัญอยู่กับเนื้อกับตัว เจ้าของขวัญก็จะมีความสุขสบาย แต่ถ้าเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ขวัญหนีออกจากร่างกายไป เช่น กรรมิประสบอุบัติเหตุ หรือประสบเหตุร้ายต่างๆเจ้าของขวัญก็จะไม่เป็นปกติ อาจเจ็บไข้ได้ป่วย ละเมอหรืออาจถึงแก่ความตายได้ ผู้ใหญ่ในครอบครัวจำเป็นต้องจัดให้มีพิธีเรียกขวัญให้กลับเข้าสู่ตัวเพื่อความอยู่ดีมีสุขและเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของขวัญ

ขวัญ

ความเชื่อเรื่องขวัญนี้ได้ฝังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมของคนไทยมาแต่โบราณ ดังจะเห็นได้ว่า ทุกช่วงสำคัญของชีวิต ทุกครั้งที่มีเรื่องสำคัญเกิดขึ้นกับคนในครอบครัว หรือในสังคมนรอบตัวคนไทยมักจัดให้มีพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ เช่น พิธีรับขวัญเด็กเกิดใหม่ พิธีทำขวัญนาค พิธีทำขวัญในงานแต่งงาน พิธีเรียกขวัญคนเจ็บไข้ หรือผู้ประสบเคราะห์กรรม กระทั่งพิธีบายศรีสู่ขวัญต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว สิ่งใดก็ตามที่มีความสำคัญต่อชีวิตของคนก็นับว่ามีขวัญด้วย เราจึงมีพิธีทำขวัญข้าว ขวัญเรือน และพิธีทำขวัญสำหรับสัตว์ เช่น ช้าง ควาย และในชุมชนชาวนาภาคกลาง บางท้องถิ่น แม้จะไม่ใช้ควายไถนาแล้ว แต่ก็ยังมีการทำพิธีสู่ขวัญให้ควายเหล็กอีกด้วย

Pony tail

Pig tail

๒. ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์เข้ามาปะปนอยู่ในคติความเชื่อและวัฒนธรรมไทยหลายรูปแบบ ได้แก่

- ▶ ความเชื่อในเทพเจ้า มีเทพเจ้าหลายองค์ในศาสนาพราหมณ์ที่กลายมาเป็นที่เคารพนับถือของชาวไทย เช่น พระพรหมที่คนไทยนิยมไปกราบไหว้บนบาน พระอิศวร พระพิฆเนศวร เทพแห่งศิลปะ หรือพระอินทร์ ซึ่งคอยทำหน้าที่คอยปิดเป่าทุกข์ตามที่ปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง

๒. ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์เข้ามาปะปนอยู่ในคติความเชื่อและวัฒนธรรมไทยหลายรูปแบบ ได้แก่

- ▶ พระอิศวร ซึ่งมักให้พรคนที่บำเพ็ญตบะแก่กล้า ผู้ได้รับพรก็มักลืมนิ้วใช้อิทธิฤทธิ์ ก่อความวุ่นวาย ความทุกข์ร้อนแก่สังคม จนพระนารายณ์ ต้องลงมาปราบ และพระเนตรที่ ๓ ของพระอิศวรหรือพระศิวะ หากเปิดเมื่อไหร่ไฟประลัยกัลป์จะล้างโลก ต่อจากนั้นพระพรหม ก็จะสร้างโลกขึ้นใหม่หมุนเวียนไปเช่นนี้

๒. ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์เข้ามาปะปนอยู่ในคติความเชื่อและ วัฒนธรรมไทยหลายรูปแบบ ได้แก่

- ▶ ความเชื่อในเรื่องเวทมนตร์คาถา ยันต์ ความเชื่อใน โศคลาง และการดูฤกษ์ยาม เป็นต้น
- ▶ พิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีโล้ชิงช้า ซึ่งพิธีกรรม ต้อนรับเทพเจ้าของพราหมณ์ (พิธีนี้เลิกไปช่วงปลายรัชกาลที่ ๗) พิธีแรกนาขวัญ พิธีค้ำน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พิธีขอฝน (พระพิรุณศาสตร์) พิธีสะเดาะเคราะห์ การตั้งศาลพระภูมิ ตลอดจนพิธีน้ำต่างๆ ที่ใช้น้ำเป็นส่วนประกอบสำคัญ เช่น การรดน้ำมนต์ รดน้ำสังข์ในพิธีแต่งงาน การเจิม แป้งกระแจะ เป็นต้น

๓. ศาสนาพุทธ พระพุทธศาสนาซึ่งวางรากฐานอย่างมั่นคงและเป็นที่ยอมรับให้ เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาจนถึงปัจจุบัน

พุทธศาสนามีความยืดหยุ่นสูงและมีได้มีการบังคับให้เลิกเชื่อลัทธิอื่นๆ รูปแบบของพุทธศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติกันใน
สังคมไทย ส่วนใหญ่จึงมีลักษณะผสมผสานของความเชื่อเกี่ยวกับผีและไสยศาสตร์ซึ่งเป็นการเชื่อที่มีอยู่ตั้งแต่ดั้งเดิม
ตลอดจนพิธีกรรมความเชื่อในศาสนาพราหมณ์อยู่ไม่น้อย อย่างเช่น การนับถือในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระเครื่อง
การบนบานศาลกล่าวต่อพระพุทธรูปสำคัญ เช่น หลวงพ่อพระแก้วมรกต หลวงพ่อโสธร ตลอดจนการที่พระสงฆ์บางรูป
ทำพิธีรด น้ำมนต์ (พราหมณ์) พ่นน้ำหมากเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือปัดเสนียดรังควาน การเอ่ยชื่อพระพุทธรูปองค์
สำคัญโดยใช้คำนำหน้าว่า “หลวงพ่อ” นั้น สะท้อนให้เห็นถึงการดึงเอาพระพุทธรูป (พระพุทธเจ้า) ให้มาสัมพันธ์ใกล้ชิด
กับมนุษย์เพื่อความอบอุ่นใจ มั่นคงทางใจยิ่งขึ้น นอกจากนี้การทำบุญเลี้ยงพระมักจะต้องจัด “ข้าวพระ” คือ ข้าวปลา
อาหารสำหรับเล็กๆ เพื่อถวายพระพุทธรูปด้วย ซึ่งหากพิจารณาตามหลักพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธรูปคือตัวแทน
พระพุทธเจ้า

๓. ศาสนาพุทธ พระพุทธศาสนาซึ่งวางรากฐานอย่างมั่นคงและเป็นที่ยอมรับให้ เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาจนถึงปัจจุบัน

ตัวอย่างที่น่าสนใจของการผสมผสานพุทธ-ผี พราหมณ์เข้าด้วยกันคือ กรณีส่งพระราหู (พระราหูเป็นเทวดานพเคราะห์ตามคติพราหมณ์) โดยการเช่นสรวงของดำ ๘ อย่าง และมีพระสงฆ์หนึ่งในพระรัตนตรัยทางพุทธศาสนาเข้าไปทำพิธีกรรมให้จนเกิด ข้อสังเกตที่น่าคิด เช่น แม้จะสะเดาะให้เคราะห์พระราหูก็เลือกพระภิกษุรูปที่มีผิวกายดำๆเป็นต้น หรือการอ้างความเชื่อบุคคล ที่อาจไม่มีตัวตนจริงให้มาช่วยสร้างสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาก็ถือได้ว่าเป็นกลไกหนึ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านเชื่อถือศาสนาที่แฝง เรื่องผีได้อย่างสนิทใจมากขึ้น เช่น ตำนานการสร้างพระแก้วมรกตเล่าว่า พระอินทร์เสด็จลงมาสร้าง ซึ่งอันที่จริงเป็นเรื่องที่ผู้ที่มีอำนาจบารมีในยุคนั้นสั่งให้สร้างขึ้น แต่อ้างว่าเทวดา (พระอินทร์) ลงมาช่วยสร้างทำให้พระแก้วมรกตมีความศักดิ์สิทธิ์ น่าเลื่อมใส เป็นที่ยึดเหนี่ยวศรัทธาของชาวบ้านได้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

๓. ศาสนาพุทธ พระพุทธศาสนาซึ่งวางรากฐานอย่างมั่นคงและเป็นที่ยอมรับให้เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาจนถึงปัจจุบัน

โดยเนื้อแท้แล้วศาสนาพุทธ มิได้ให้ความสำคัญกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ แต่เน้นการปฏิบัติทางศีลธรรมและการทำจิตให้บริสุทธิ์ โดยมีหลักทั่วไปคือ ทำความดี ละเว้นความชั่ว ชำระจิตใจให้สะอาด และการฝึกสมาธิจนกระทั่งบรรลุถึง “วิมุตติ” คือความหลุดพ้นจากบ่วงกรรมทั้งปวง ในขณะเดียวกัน พระพุทธเจ้าก็สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับมนุษย์และธรรมชาติอย่างมีเมตตาต่อกัน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงสามารถนำมาเลือกใช้แก้ปัญหาสังคม ปัญหาชีวิตได้ เช่น การทำงานหรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนประสบผลสำเร็จได้ ควรจะนำถึงธรรมะเรื่องอิทธิบาท ๔ (ฉันทะ – ความพอใจ, วิริยะ – เพียร, จิตตะ – จดจ่อ, วิมังสา – ไคร่ครวญ) เป็นต้น หรือการสอนให้มนุษย์รู้จักความพอดีหรือเดินสายกลางไม่มากไม่น้อยเกินไป (มัชฌิมาปฏิปทา) ซึ่ง สอดคล้องกับแนวทางพระราชดำริในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ คือการมีชีวิตที่พออยู่พอกิน

บทสรุป

- ▶ ผู้สร้างวัฒนธรรมคือมนุษย์ และสังคมเกิดขึ้นก็เพราะ มนุษย์ วัฒนธรรมกับสังคมจึงเป็นสิ่งที่คู่กัน โดยแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรม และหากสังคมมีขนาดใหญ่หรือมีความซับซ้อน มากเพียงใด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมักจะมีมากขึ้นตามด้วย
- ▶ วัฒนธรรมต่าง ๆ ของแต่ละสังคมอาจเหมือนหรือต่างกัน นั่นเพราะ ความแตกต่างทางด้านความเชื่อ เชื้อชาติ ศาสนาและถิ่นที่อยู่

ถ่ายทอดสดทาง
FACEBOOK FANPAGE : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร-SAC

คู่สนทนา

เสวนาวิชาการชุด...

ความรู้เกี่ยวกับสังคมไทยผ่านการศึกษา
ของนักมานุษยวิทยา ซีรีส์ 2

22 ก.พ. 2564

09.00 - 12.00 น.

“ผี พระ เจ้า :
ความเชื่อและศรัทธา
กับ ศาสนาในบริบทสังคมไทย”

ร่วมเสวนา

รศ.ดร.อนุสรณ์ อุนโณ

อ.ดร.ประทีป สัตตสุต

อ.วิศิษย์ ปิ่นทองวิชัยกุล